

ORBÁN JÁNOS DÉNES

A fiatal erdélyi költő (1973) éppen tíz évvel ezelőtt jelentkezett első alkalommal a kortárs magyar irodalom palettáján *Hümmériáda* című kötetével. A brassói születésű, Kolozsvárott élő költő vékony kötetkeje felkavarta az erdélyi és hazai irodalmi élet állóvizét. A verseket és azok szerzőjét megannyi elismerés (Sziveri János-díj, valamint a Romániai Írók Szövetségének díja 1996-ban) és számos kritikus elmarasztalás érte, ami egyben azt is jelezte, hogy kikerülhetetlen művészről és művekről van szó.

Az irodalmárok és kritikusok az extravagáns szerzőt megismerve és a műveket olvasva zavarba estek. Előttük volt ugyanis a markáns művészi nézeteket megfogalmazó költő mintegy másfél tucat költeménye, félig-meddig ismerősnek tetsző sorokkal és hangokkal, s mindez botránnyosan újnak ható stílusban. A botrányt keltő újdonság elsősorban a merész – általában vulgáris – nyelvi stílusban fejeződött ki, valamint a költő-elődök hagyományosan köztiszteletnek örvendő műveinek kölcsönvételében, átírásában. Ez utóbbi nem szokatlan a magyar irodalomban, gondoljunk csak Karinthyra a kortársait karikatúrázó, parodizáló írásaira. Bár Orbán János Dénes célja nem a paródia és nevetetés, de bátorsága és travesztizáló technikája Karinthyra engedi emlékeztetni olvasóit. Maradt tehát a nyelvi destilizáltság, illetve a vulgáris őszinteség okozta megütközés. Bár ez sem lehetett újdonság az olvasók szemében, ha visszaemlékeztek a középkori villoni dalokra vagy a barokk vulgaritást sem mellőző stílusára, valamint Voltaire, később Baudelaire és kortársainak őszinte és nyers hangjára. A kritikusoknak nem maradt más, mint a „csak hát mégis...” zavar.

Az első kötet központi szervező eleme Rejtő Jenő harcos költő-légionáriusa, Troppauer Hümmér – a regénycímet idéző elnevezés mintegy tisztelgés Troppauer Hümmér megalkotója előtt –, felvállalva és meghirdetve egyfajta (poszt)modern Sturm und Drang-szerű, harcias programot, miközben Orbán János Dénes (eztán OJD) nem magányos harcosa e programnak. Barátaival – ha úgy tetszik: harcostársaival – új irodalmat és új irodalomfelfogást hirdettek a hagyomány és minden új stílus jegyében. A vágy, hogy új irodalom induljon, szerve-

zeti formában is testet öltött. Ez a szervezet az 1995-től Előretolt helyőrség néven működő csoportosulás, melynek meghatározó és karizmatikus alakja OJD. A szervezet kiadóként (jó ideig OJD főszerkesztésével Előretolt Helyőrség címmel irodalmi lapként is), irodalmi életet szervező és kortárs művészeket összefogó társulatként működik.

A főleg ifjak alkotta csoport programja mindenekelőtt az irodalom megújításáért való kiállás. Megújítási kísérletük a hagyomány és az új bűvöletében gyökerezik. Fő csapásirányuk a *transzközép irodalom* elméletének megfogalmazása, egy századok óta létező és fel-felerősödő életérzés leképzése. Ezen irodalmi felfogás felől válik érthetővé igazán OJD művészete is.

A transzközép irodalom lényege mindenekelőtt az énközpontú, ideológiamentes (!) és -ellenes, metafizikai mélységeket elkerülő, általában optimista, játékos, magát erkölcsi normáknak alá nem vető művészi magatartás. E magatartás kiegészül a végletesen őszinte, obszcenitást és naturalitást sem mellőző stílussal. A transzközép irodalmi művekben általában minden esztétikai kategória keveredik, egyidejűleg egymás mellett létezik, ezért az írói cél gyakran a szépségének, illetve a rút szépségének ábrázolása. Ez lázadó-avantgárd vagy posztmodern attitűdöt sejtet, mégsem jellemzi azonban ezen irányzatot egy formabontó és -újító magatartás vagy saját kódrendszer. Az alkotások fő hatásiránya a populáris közérthetőség.

OJD a hagyományos ihletett költői szerep és patetikus hang ellenében a „mesterségem és hobbim a verselés” attitűd megjelenítője. Nem bántja az „ihletet”, elutasítja annak misztifikálását, no meg a hagyományos értelemben vett patetikus-költői attitűdöt és költői pózokat. Az ihletettséget mint olyat például az ürítés biológiai funkciójának metaforájaként mutatja be (*Két vers az ihletről*), máskor egy vers megszületését a szexuális kielégüléshez, szellemi maszturbációhoz hasonlítja, amelynek „végterméke” a mű, és amely csak ideig-óráig tartó kielégítettséget okoz (*Hajnali rózsák a Szahara fölött, A Szahara álmvilágába meredek*).

A *Hümériáda* kötetben két – későbbi köteteire is jellemző – attitűd figyelhető meg. Egyrészt a művek szerepvers jellege, másrészt egyes, már meglévő versek, verssorok átírása, travesztizálása – itt Villont idéző hangnemben. A versekben a „címadó” Hüméren kívül feltűnik még számos más Rejtő-figura is. E poétikai megoldással a borgesi alkotásmódszerre játszik rá: fiktív szerzői életművet (re)konstruál. Az erdélyi irodalomban nem egyedülálló módon, hiszen Ko-

vács András Ferenc is hasonló eljárással elevenítette fel Lázár René Sándort.

Kritikusai talán éppen ezért hiányolják az eredetiséget műveiből, mondván, hogy azok csupán átiratok. Talán éppen ebben rejlik OJD nagy lehetősége. Ez az ő útja, a borgesi nagy könyv-elmélet által kijelölt útvonal. Eszerint az irodalom témavilága változatlan, így minden csak átirat, plágium és másolás, minekután lényegtelennek válik a szerző mint személy vagy akár mint funkció (Foucault). Így a romantikából származtatható eredetiség érvényét veszti, de legalábbis átértelmezett kategóriává válik, a hangsúly a befogadásra kerül. OJD írói eljárása a különböző szövegek összekapcsolásán, az azok közötti párbeszéd és kapcsolat megteremtésén alapul, az így születő szövegtest felépülését természetesen egyfajta rombolás előzi meg, de a végeredmény (talán, és jobb esetben) igazolja ezt az írói eljárást.

Ettől válik mélylé művészete – pedig többen a mélységet hiányolják műveiből. Ám OJD olyan műveket ír át, melyeknek mélysége megkérdőjelezhetetlen, s ezek után miért silányulna el a mai átiratuk, a modern kontextusba való áthelyezésük? Ráadásul úgy, hogy a szerző költői (forma)érzéke nem vonható kétségbe.

Az erdélyi költő számos alkalommal bizonyítja, hogy rendkívüli érzékkel képes megtalálni a hagyomány és az újítás, a magasztos és a profán, a humoros és a cinikus közti keskeny, összekötő folyosót, amely – véleménye szerint – az egyetlen útja annak, hogy ne váljon nevetségessé a művész. De OJD nem az „arany középut” biztonságát keresi, hanem a végletek közötti, olykor nem is veszélytelen átjárást, ezért művészete már a kezdetektől fogva játékos egyensúlyozásként hat.

Második kötetének, az 1997-ben megjelent *A találkozás elkerülhetetlennek* hangneme azonos az elsőével, de a versek letisztultabbnak és érettebbeknek tűnnek. E kötetben is hangsúlyos szerepet kapnak a perspektíva nélküli, illetve az egyszerű testiségre korlátozott társkapcsolatok szülte versek. Ám e könyv sem marad Rejtő-hős nélkül, itt Vanek úr kap egy kisebb ciklust. A travesztiát, a profanizált átirást még tovább fokozta a költő második kötetében. Babits, József Attila, Nagy László, Parti Nagy Lajos, Appolinaire, Borges és még sok író-óriás remekművei nyernek itt új struktúrát és kontextust. E verseken már jobban érződik, hogy nem maga az irónia vagy travesztia a cél – ezek csak az eszközök, mégpedig a *szövegek közötti játéknak* az eszközei, melyben a tematikai és érzelmi hagyományok újrastrukturálása

történik meg részben nyelvi síkon, részben pedig a szubjektivitás síkján. Ekként válhatnak Juhász Gyula múlt század elején megírt őszinte sorai OJD majd' száz évvel később megírt őszinte soraivá: „Nem tudom már, milyen volt szókesége. / Azóta többször festette át háját”. A városi lét, a testiség vagy maga az alkotás hagyományosnak mondható tematikája kap OJD által új, és talán nyíltabb kifejezést e versekben.

Az 1999-ben megjelent *Hivatalnok-líra* kötetben is a már kezdetektől kijelölt úton halad tovább. Itt kapott helyet az ars poetica-jellegű verse, a *Felejsük el, Darling*, amelyben összefoglalja költészetének lényegét: „Szeretni csak úgy tudhatok, / miként (derekabb) őseim; / legfeljebb újraírhatom, / ahogyan áll a verscsaló / a hídon, és a híd alatt / fut az idő s a szerelem / – folyóvá dagadt két patak.” Itt válik kézzelfoghatóvá, hogy OJD költői attitűdje nem a negligálás, hanem a tisztelet jegyében születhet minden versben újjá. A kötet záró versét, a *Don Quijote második szerenádját* például hagyományos tercina formában (Szilágyi Domokos hasonló című versét megidévez) írta meg, bár központozás nélkül, és ez – a stílis jegyeken túl – OJD újító ötlete.

2000-ben *Vajda Albert csüörtököt mond* címmel prózakötete jelent meg. A műfaj újdonságként hatott a lírikusként nevet szerzett alkotótól, ám a stílus a már megszokott maradt. A kötetben folytatódik az intertextuális játék, már nyíltan követve a Borges neve által fémjelzett irodalmi elképzelést. Közvetlenül, hiszen *A Dargli* című elbeszéléssel egy Borges-novellát ír át, és áttételesen is, hiszen az eredeti történetet időben, térben és nyelvi stílusban is áthelyezi a mába. De van a kötetben ugyancsak átvett ötlet alapján, népnyelven megírt elbeszélés is (*A zákhányos csuda*), melyben az „alulretorizáltság” szintjéről építi fel műalkotást.

E kötetben is olvashatók utánpótlások, paródiák, mint például az önéletrajzi ihletettségű, az egykori Szabad Európa-s műsorvezetőt megidéző kötetcímadó novella, a nagyszerű Csáth-paródia (*A nagy P*), a pamfletbe hajló stílusutánpótlás (*A Phylobates bosszúja*), és egy Borges-„utánpótlás” (*A név és az álnév*). A humoros írások mellett azonban ott van a borges-i, OJD-i irodalomelméletnek a prózai kifejtése is, melyet már verses formában, ars poetica jelleggel kibontott korábban, a *Felejsük el, Darling* című versében. Itt az *X. Y. B., az újraíró* című elbeszélésében tesz kísérletet ugyanerre, egyúttal az elbeszélésnek némi tanulmányjellegét is kölcsönözve. OJD műveinek megértése szem-

Orbán János Dénes

Fotó: Szentés Zágon

pontjából kulcsfontosságú ez az írás, melyben mintegy saját magát interpretálja. A kötet záró darabja Dsida Jenő *Nagycsütörtök* című versének azonos cím alatt megírt, prózailag kibővített és ötletgazdagon travesztizált változata. Ebben az *X.Y.B. az újríró* című novellája fikatív író-hősenek borgesi ötletét valósítja meg OJD azáltal, hogy egy adott szövegtestet stílusosan és műfajilag is átalakít, kibővítve saját élményeivel és tudásával. Ezen az íráson keresztül az olvasó bepillantást nyer a költő alkotói műhelyébe is.

A prózakötetet 2001-ben egy Méhes György-monográfia követte (*Bizalmas jelentés egy életműről*), majd két gyűjteményes verseskötet, a *Párbaj a Grand Hotelben* (2000) és az *Anna egy pesti bárban* (2002). Első írói „korszakának” elismeréseként pedig 2002-ben megkapta a József Attila díjat.

Utolsó, eddig megjelent kötete a *Teakönyv*, amely a fiatal író 1992 és 2003 között, csak folyóiratokban vagy egyáltalán meg nem jelent lírai, szépprózai, irodalomelméleti fejtegetéseit, recenzióit tartalmazza. Így például olvasható benne az Előretolt Helyőrség folyóirat első vezércikke, az *Indul a század csuklógyakorlatra* című írás, melyben a társaság meghirdette új irodalmi programját „a hagyomány és az új bővületében”. A kötetbe foglalt *I.* és *II. Előadás*ból lehet bővebben is tájékozódni a transzközép irodalom történeti mibenlétéről és programjáról. E témával foglalkozik a kötet Függelékében OJD írotársának, Sántha Attilának két írása is. Ezekben, az avantgárd kiáltványok-

hoz hasonlóan, pontokba szedve hirdeti meg Sántha a transzközép irodalmi programot.

E kötetben OJD mint kritikus is megszólal, és e a műfajban sem tagadja meg szókimondó, őszinte énjét. Meglehetősen önkényesen ítélkezik, bírál, nem térve ki olyan irodalmi nagyságok művei elől sem, mint Petri György vagy Orbán Ottó (pl. *Táncóra kezdő haladóknak*). Ugyancsak különlegesség, hogy a kötetben Faludy György *Ad Ioannem Dionysium Orbanum* című verse is helyet kapott. A könyv, mint alcíme is jelzi, *kötetlen* írásokat tartalmaz. Túl a lírai és prózai műveken, kifejezetten programelemző, visszatekintő gyűjtemény, mely jelzi, hogy a tíz éve kijelölt útirány nem változott. Az elmúlt két évben OJD-nek nem jelent meg újabb kötete. Érdekes kérdése lehet a jövőnek, hogy a transzközép irodalom által meghirdetett, fiatalosan felelőtlen és felhőtlen magatartás milyen mértékben konzerválódik, vagy mozdul el valamilyen irányba.

OJD hangja nem tipikusan erdélyi írói hang. Merész ötletei, irodalmi kísérletei, melyeket szigorúan világirodalmi mérce mentén alakít, szakítanak az erdélyi magyar írói mentalitással. Kritikusai profánnak, vulgárisnak és polgárpukkasztónak tartják, ám költészete éppen e profanizáltsága miatt válik a mai kor embere számára hitelessé. Mert bár a régmúlt korok nagyjainak versei megőrizték szépségüket, a ma embere számára az időbeli távolság hiteltelenítheti azokat. OJD versei nem biztos hogy szép versek (legalábbis a hagyományos értékítéletek szerint), de maiak, őszinték és hitelesek, nem mellékesen pedig érdekesek és szórakoztatóak.

SÍPOS DÁVID